

Lietuvių kalbą Varšuvos universitete dėstanti mokslininkė: „Kuo labiau priartėjau prie indoeuropiečių prokalbės, tuo labiau jaučiu, kad ji nutolsta“

Jei negimtakalbis moko anglų kalbos, atrodo visai normalu, įprasta, lyg taip ir turėtų būti. Tačiau jei lietuvių kalbos moko negimtakalbis, atrodo keista - kaip jis gali taip gerai mokėti lietuvių kalbą, šitokią sunkią kalbą, kad net galėtų mokyti jos?! Ar tikrai jis kalba be klaidų, be akcento, ar gali paaikškinti subtilybes ir niuansus?

Kristina Jakaitė-Bulbukienė
Vilniaus universitetas

Būtent apie tai, o ir apie daugiau dalykų, šiandien pasikalbėsiu su Agnieszka Emilia Rembiałkowska [*tarti* Agnieška Emilija Rembelkovska], kuri dėsto lietuvių kalbą Varšuvos universitete ir verčia lietuvių grožinę literatūrą į lenkų kalbą. Įdomu ir tai, kad pora metų Agnieszka lietuvių kalbą dėstė Vengrijoje, Budapešte, Lorando Etvešo universitete. Beje, savo kraitėje ji jau turi keliolika išverstų knygų ir yra pelniusi literatūros vertėjų apdovanojimų. Ir kartu, nors ir nepaskirta, kiekvieną dieną dirba Lietuvos ambasadore Lenkijoje atsakydama savo tėvynainiams į vis pasikartojančius klausimus ir kurdama tiltus tarp Lietuvos ir Lenkijos. Su Agnieszka kalbamės vykstant 10 paskaitų ciklui užsienio šalių universitetų lituanistikos (baltistikos) centrų dėstytojams.

- Norėčiau pradėti nuo Adomo ir Ievos, suprantu, kad neturi lietuviškų šaknų?

Agnieszka Emilia Rembiałkowska | Tado Žvirinskio nuotr.

- Dvigubas „ne“. Neturiu lietuviškų šaknų ir neturiu filologų šeimoje [šypsosi]. Aštuoniolikos įstojau į Varšuvos universitetą, į baltistiką ir į lenkų filologiją. Pradėjau nuo „Kuo tu vardu?“. Tikėjau, kad jeigu išmoksiu lietuvių kalbą, tai bus lengviau priartėti prie indoeuropiečių prokalbės. Man tai buvo be galo įdomu, atrodė, kad galima patekti į kažkokią paslaptinę daugelio kalbų pradžią, erdvę, kur prasikala žodžiai ir idėjos. Nuo mažens daug skaičiau ir lenkų literatūroje vis atrasdavau tokį Lietuvos mitą, kad ji yra rojaus, laimingos vaikystės, paslaptinių girių, aistrų, na, to, kas svarbiausia, šalis. Beveik nieko nežinojau apie tikrąją

Lietuvą.

- Mitas ateina kartu su Adomu Mickevičiumi?

- Ir Mickevičius turi šito, ir daugelis kitų. Kas juokingiausia, jei man koks nors lenkų autorius būdavo įdomus, būtinai paaiškėdavo, kad jis turi kokių nors sąsajų su Lietuva. Pavyzdžiui, Kazimiera Iłakowiczówna [*tarti* Kazimiera Ilakovičiuвна]. Kraševskio buvo giria, keisti vardai ir didinga praeitis. Senkevičiaus – Žalgirio mūšis, Radvilos, niūrios mergų dainos, Liauda. Ožeškienės – upės, žolynai, keistuoliai. Man gražiai skambėjo visi tie „kieti“ vardai ir vietovardžiai, Mindaugai, Vytautai, Algirdai, Aldonos, Trakai, Tauragnai, dar fone nuolat šmeižavo kažkokie jotvingiai ar Perkūnai [*šypsosi*]. Vėliau buvo Tadeušas Konvickis, buvo Česlovas Milošas, dėl jo ir Oskaras Milašius. Galima būtų ilgai pasakoti ir apie populiariąją lenkų kultūrą, apie filmus, dainas, kur vienaip ar kitaip vis išnirdavo „mįslingoji Lietuva“. Apie tai, kuo kvepėjo nežinia, kodėl mano gimtinėje paplitusios vilnietiškos verbos (kad jos vilnietiškos, atradau vėliau). Man norėjosi tiesiog sužinoti, kas tai yra. Tai buvo iššūkis.

- Kaip suprantu, iki studijų nebuvai buvusi Lietuvoje?

- Pirmą kartą išvykau į Lietuvą, į Vilnių, labai trumpam tik antrame kurse. Susiorganizavome ekskursiją – draugai, žiema, visos Vilniaus kalvos ir šventyklos. Kitą kartą – vasaros kalbos kursai VDU, Kaune. Pagaliau penktame kurse man pavyko gauti stipendiją visam semestru ir išvykti pusmečiui į Vilnių. Tada jau – Vilniaus universiteto Lituanistinių studijų katedra. Išmokau labai daug.

- Tai kelias į Lietuvą buvo ilgas?

- Gana ilgas ir vingiuotas. Nepamirškime, kad visa tai vyko dar prieš Lenkijos ir Lietuvos įstojimą į ES, dar prieš Erasmus programų erą. Kadangi nebuvo tiek daug galimybių nuvažiuoti į Lietuvą, tai stengėmės pasinaudoti kiekviena proga ten pakliūti. Tam, kad patobulinčiau kalbą, dalyvavau archeologiniuose kasinėjimuose Kernavėje. Tiesiog, su mentele. Archeologams tai buvo studijų praktika, o mums tai buvo kartu ir kalbos praktika.

- O kada pradėjai dėstyti lietuvių kalbą?

Su naujausiu vertimu | Asmeninio archyvo nuotr.

- Baigiau magistrantūrą, dirbau leidykloje, pradėjau galvoti apie mokslinius tyrimus. Dėstyti lietuvių kalbos kurso Varšuvos universitete buvau pakviesta 2005 metais, pavadavau kitą dėstytoją. Iki šiol ryškūs atmintyje tų studentų veidai. Vėliau, jau doktorantūroje, pradėjau dėstyti nuolat. Dabar dažniausiai dėstau praktinę lietuvių kalbą, ypač pradinukams, lietuvių fonetikos ir fonologijos pagrindus, antrosios kalbos įsisavinimą. O vyresnių kursų studentams – baltų kalbų istoriją, audiovizualinį, poezijos vertimą. Aš gana ilgai gyvenu [juokiasi], tai tų kursų buvo daug ir skirtingų. Teko dėstyti ir šiuolaikinę lietuvių poeziją, ir istorinės lyginamosios kalbotyros metodus. Apskritai dėstau tai, ko reikia pagal baltų filologijos programą, ir kam turiu pakankamai kvalifikacijos.

Taip pat skelbiame atvirus kursus – čia jau temų spektras platesnis. Čia gal verta pridėti, kad Varšuvos baltistikos centro veikla – ne vien dėstymas ar moksliniai tyrimai ir jų rezultatų sklaida. Visas mūsų kolektyvas įsitraukia į baltų šalių kultūros populiarinimą, taigi rengiame daug papildomų, netiesiogiai su studijų programų įgyvendinimu susijusių renginių. Tai, pavyzdžiui, pažintinės ekskursijos mūsų studentams, „atvirų durų“ atrakcionai, visiems prieinamos kviestinės specialistų iš Lietuvos ir Latvijos paskaitos, filmų peržiūros, vertimo dirbtuvės, susitikimai su lietuvių poetais per Poezijos pavasarį Varšuvoje (tada leidžiame ir

proginį almanachiuką), knygų pristatymai, pamokos apie Lietuvą Mazovijos vidurinėse mokyklose... Būna, kad apsilankiusieji tokiuose renginiuose vėliau ateina pas mus studijuoti.

- Pasimokyti lietuvių kalbos?

- Lietuvių kalbos ir kultūros. Gauti naujų žinių arba pasitikrinti to, ką jau žinojo. Iki šiol tie su Lietuva susiję stereotipai: vienas – sakykime – romantinis ar sentimentalusis, o kitas – sovietmečio, gana gyvi. Būna tokių žmonių, kurie turi lietuviškų šaknų arba yra repatriantų iš Lietuvos palikuonys. Jie nori sužinoti ką nors daugiau apie savo kilmę.

- Bet tu studijavai ir latvių kalbą?

- Taip, nes aš studijavau vientisinėse penkerių metų baltų filologijos studijose. Tokia ilgoka (anų laikų filologams visai įprasto ilgumo) lituanistinė ir letonistinė magistrantūros programa. Tai pradėjome nuo lietuvių kalbos, labai greitai prisidėjo ir latvių. Be to, reikėjo išlaikyti dar vienos gyvos užsienio kalbos B2 lygio egzaminą (mano atveju tai buvo vokiečių kalba). Buvo taip pat lotynų ir senosios graikų kalbų kursai, bet tik pradmenys.

- O dabar? Koks yra lietuvių ir latvių kalbų santykis?

- Lietuvių kalboje jaučiuosi kaip namuose, kaip šeimoje, kai ko nors nežinau, tai bent žinau, kaip sužinoti. Jaučiuosi saugiai. Latvių kalbos nevartoju labai dažnai, galiu suprasti beveik viską, kas kalbama, galiu skaityti sudėtingesnius tekstus, nors prireikia žodyno, bet jau sunkoka pačiai kurti tekstus. Manau, kad atsigamtų, jeigu būtų toks poreikis. Niekada nedėščiau praktinės latvių kalbos kurso, užtat latvių kalbos mokėjimas svarbus dėstant baltų kalbų istoriją. Ten man jos prireikia.

- Ar dabar Varšuvos universitete taip pat yra baltistika? Kokie žmonės renkasi šias studijas?

- Taip, tik dabar yra 3 metų bakalauro studijos ir 2 metų magistrantūra. Bet studijų krypties pavadinimas liko: baltų filologija. O dėl studentų, tai kai aš čia studijavau, tai dažniausiai buvo žmonės, kurie turėjo lietuviškų šaknų. Arba buvo lietuviai, gyvenantys Lenkijoje. Rečiau – žmonės, kuriems reikėjo lietuvių kalbos dėl profesinių planų.

- Buvai viena, kuri ieškojo indoeuropiečių prokalbės?

- Kuo labiau priartėjau, tuo labiau jaučiu, kad ji nutolsta. *[Juokiasi.]* Rodos, mūsų grupėje tokia buvau viena, tiesa, buvo dar kolega, kuriam rūpėjo tokie klausimai, bet jis ne prokalbės ieškojo, jam tiesiog patiko kalbų istorija. Na, ir visada buvo žmonių, kurie nelabai žinojo, kas yra baltistika, ir dėl to įstojo. Iš smalsumo arba neapdairumo. Dėl nežinomybės kvapo. Aišku, būdavo, kad tokie žmonės atkrisdavo, supratę, kad reikia mokytis vis dėlto, reikia daug laiko skirti...

Dabartinių studentų motyvacija kiek kitokia, iš dalies mano dėstytojų kartos, mano kartos ir jaunesnių kolegų dėka. Rodos, mūsų jau pakankamai gausi grupė, kad galėtume skirtingais būdais Lenkijoje prisidėti prie žinių apie Lietuvą skleidimo. Studijuoti baltistiką ateina jauni ir vyresni žmonės, kurie jau žino, kad Lietuva – kaimyninė ES šalis, kad ten kalbama lietuviškai, žino ir vieną kitą įdomesnę lietuvių kultūros sritį. Būna, kad patinka teatras, kinas arba muzika (ypač tradicinė, postfolkas, rokas). Būna, kad žavimasi Lietuvos gamta, dizainu, daile, fotografija. Arba „Vytauto“ mineralinio vandens reklama. Būna, kad ateina pas mus istorijos, europeistikos ar politologijos studentai, kurie – valio! – suvokia, kad, norint komentuoti ar tyrinėti Lietuvos praeitį ir aktualijas, praverstų išmokti bent skaityti lietuviškai, o ne vien apsiriboti šaltiniais anglų kalba. Arba filologai, kuriems lietuvių kalbos reikia lyginamiesiems tyrimams. Budapešte vienas studentas pradėjo mokytis lietuvių kalbos, nes domėjosi krepšiniu: pats žaidė ir dar sirgo už „Žalgirio“ komandą. Atsiranda ir pragmatikų: jeigu mokės bent vieną retesnę Europos kalbą, tai jų vertė darbo rinkoje padidės.

- O tų lietuviškų šaknų? Jų vis tiek yra šiek tiek, vienas du studentai grupėje, ar nebe?

- Rečiau, nors kalbant apie tendencijas, pasitaiko, kad įstoja pas mus studijuoti lietuviai iš Punsco krašto. Šiomet, pavyzdžiui, tarp pirmakursių neturiu nė vieno punskiečio, bet yra vienas studentas baltiškų šaknų, jo močiutė kilusi iš Latvijos. Aišku, visada smagu, kai lietuvių kalbos studijuoti ateina žmonės, kurie su ja susiję asmeniškai (dėl šeimos, giminės istorijos). Bet aš ypač džiaugiuosi tokiais, kurie lietuviškų šaknų neturi, užtat turi jau kokių ankstesnių žinių, patirčių – apskritai teigiamų asociacijų su Lietuva ir dėl to nori studijuoti. Manau, tai teigiama. Na, ir vis dar gyvuoja ta nuomonė „oi, tai labai sunki kalba“. Taigi kai kurie stojantys nori pasibandyti – ištversiu ar ne? Yra ir tokių, kurie tiesiog įstojo ir nelabai žino, ko tikėtis; jie arba pasilieka pas mus, nes „užsikrečia baltistika“

[šypsosi], arba labai greitai atkrenta.

- Atsimenu, apie universitetą Budapešte sakei, kad studentai stebisi, kodėl lietuviškuose vadovėliuose, net pradinukų, tiek daug dėmesio skiriama gamtai. Budapešte tiems studentams svetima gamtos tema. Jie vengriškai nežino medžių pavadinimų, o čia reikia mokytis lietuviškai. Noriu paklausti, kas tau asmeniškai yra labai artima su tavo kalba ir kultūra ir kas labai skirtinga? Studentai eina metai po metų ir ką tu matai, kas jiems yra aišku, paprasta, panašu ir kas labai skirtinga? Mes esame labai arti: regione gamta ta pati, maistas labai panašus ir istorijos didelis tarpsnis labai panašus, tai turėtume būti kažkuo labai panašūs. O kas yra labai skirtinga? Aš iš tikrųjų klausiu apie mažus dalykus, tokias smulkmenas, kur galvoji, kad kitoje šalyje yra taip pat, bet paaiškėja, kad ne.

- Tiek lietuvių, tiek lenkų kalbos „veikia“ pagal tą patį principą, pagrindas – galūnių dėlionės. Tą patį gana greitai pastebi ir mūsų studentai Varšuvoje. Ir truputį atsidūsta, nes iš pradžių jie prislėgti leksikos svetimumo. Pavyzdžiui, šiais mokslo metais dirbu su pradinukais jau trečią savaitę, pirmieji žodžiai ir konstrukcijos jiems buvo kosmosas, bet dabar man raginant spėti: „Kaip tai galėtų būti lietuviškai?“, jie įsitraukia į tą žongliravimą [šypsosi]. O Budapešte studentams buvo sunkiau, jų kalba iš principo kitokia. Bet lietuvių kalba jiems dažniausiai nėra pirmoji indoeuropiečių kalba, kurios tenka mokytis, taigi mokėdami slavų ar net germanų kalbas greit ir gražiai prakalba lietuviškai.

Kai mokaisi lietuvių kalbos, tai nori to ar nenori, negali nepastebėti kitokios kalbinės muzikos. Staiga suvoki, kad negali primesti savo kalbos. Pavyzdžiui, raidės yra rašomos taip pat (juk lotyniška abėcėlė), bet vis tiek jomis žymimi garsai skiriasi. Tai, atrodytų, mažmožiai: priebalsių minkštumas arba kietumas, balsių ilgumas arba trumpumas, pagaliau šokinėjantis kirtis, priegaidės padaro savo. Reikia pagauti ir branginti tokį suvokimo momentą. Iš principo patiriame tai besimokydami bet kokios užsienio kalbos, bet kadangi lenkų ir lietuvių kalbos yra tiek panašios, tai tas momentas yra ypač svarbus. Tai, ką tu matai, girdi (tiksliau, ką tikiesi pamatyti, išgirsti), nėra tai, ką tu matai, girdi. Nežinau, kaip geriau paaiškinti. Man buvo šokas, kai pirmą kartą atvažiavau į Lietuvą, juk atrodė, lyg moku kalbėti, bet... niekas manęs nesuprato [juokiasi]. Kai ko nors paklausdavau, pašnekovai iš karto persijungdavo į kitą kalbą, nes girdėjo akcentą arba tiesiog tą mano primetamą netinkamą sakinių melodiją.

- Suprantu, ką sakai, yra tokia kalbos intonacija, melodija. Savo kursuose nemažai turime kunigų, jie turi labai gerą motyvaciją mokytis, nes kalba su žmonėmis. Vienas iš mūsų kunigų tikrai neblogai išmoko. Buvau mišiose pas jį, klausau ir suprantu, kad jis pasirašęs tekstą, ten nėra klaidų, bet intonacija nesuprantama. Tada jis dar pas mus mokėsi, dar nebuvo baigęs kurso, tai, sakau, nuo šiandien jau mokysimės tik intonacijos, nes tavę žmonės turi suprasti, tu turi pakelti balsą ten, kur jis kyla, ir nuleisti toje vietoje, kurioje jis turi nusileisti.

- Ir tai nėra lengvas menas. Šitą norėčiau pabrėžti: negimtakalbiui reikia nuolat gyventi su atvira ausimi, neužsisklęsti, nesustabarėti, nesustingti. Būdama Lietuvoje, klausausi visko ir skaitau viską, ką tik galiu: net buitinius skelbimus ar grafičius gatvėse, klausausi pokalbių fragmentų troleibusuose. Nėra taip, kad tu išmoksti kalbą ir ją dėstai 20 metų, tai tu jau moki. Na, ne. Mokausi nuolat. Nesibaigiantis procesas.

- O dabar persoksiu į kitą temą. Kada pradėjai versti? Kaip vyksta leidybos procesas? Ar leidykla siūlo knygą, ar tu leidyklai siūlai knygą?

- Pradėjau versti dar studijų laikais, bet niekur tų vertimų neskelbiau – tarsi tokia savanoriška veikla. Tada mūsų studijų programoje dar nebuvo jokių vertimo kursų, užtat mane paveikė ir įkvėpė dėstytojos Imeldos Vedrickaitės rengiami susitikimai-pokalbiai su vertėjais. Pirmieji vertimai buvo paskelbti 2005 m. festivalio „Varšuvos poezijos rudens“ almanache. O pirmoji mano išversta knyga išėjo 2006 m., tai buvo Sigito Gedos eilėraščių rinktinė „Miegantis Teodendronas“.

- Įspūdinga kaip pirmajam vertimui.

- Teko sulaukti įvairių atsiliepimų. Net pasibaisėjimo: „Kodėl to ėmeisi, juk tai neder!“ . Neder, kad tokia pradedanti vertėja verstų tokį grandą! Bet buvo ir skaitytojų, kuriems mano vertimai patiko. Gal nesuvokiau tos visos naštos, o gal tiesiog buvau gana drąsi. Manau, tokia ir likau kaip vertėja. Pavyzdžiui, kai verčiau Vlado Braziūno eilių rinkinį „Stalo kalnas“, visi – tiek lenkai, tiek lietuviai – man kartojo: „Negalima išversti, čia neišverčiama!“. Iš tikrųjų, tai yra ištisi baltiškiosios, ir ne tik, kultūros klodai, aliuzijų, reiškinių, formų ir skambesių mazgai, keli poetiniai siužetai vienu metu vienoje vietoje. „Tu nesugebėsi niekaip šito lenkiškai pasakyti.“ Tad ėmiausi ir pasakiau [juokiasi].

- Tave vis traukia prie nežinomybės ir neišsprendžiamo, o ar Lenkijoje yra perkamos poezijos knygos?

- Kaip ir Lietuvoje, poezija ir pelnas sunkiai suderinami dalykai [šypsosi]. Poezijos knygos dažniausiai (žinoma, yra išimčių) yra leidžiamos iš biudžetinių dotacijų arba iš stambesnių, pavyzdžiui ES, programų. Yra ir valstybinių institucijų, kurios remia poezijos leidybą, bet reikia laimėti konkursą. Tačiau per tuos 20 metų atsirado ir leidyklų, kurios nuolat stengiasi ką nors lietuviško (ne tik prozą, bet ir poeziją) paskelbti Lenkijoje, ir džiugu, kad jų daugėja. Kai jos reguliariai, kasmet, kas porą metų išleidžia po vieną kitą lietuvišką knygą, tai pagaliau susiformuoja tam tikra kritinė masė, lenkų skaitytojai pradeda priprasti, kad lietuvių literatūra jiems prieinama, kad ji įvairi, kad yra ko laukti. Tokios leidyklos – paminėkim bent šias: Vroclavo „KEW“, Liublino „Warsztaty Kultury“, Gdanskio „Marpress“, Seinų „Pogranicze“ – jau pačios ieško lenkams įdomių lietuvių autorių, nes arba vykdo tam tikrą kultūrinę misiją (paveldas, tiltai), arba pačios domisi, kas vyksta Lietuvoje.

O Lietuvos kultūros institutas, kuris remia lietuvių literatūros vertimus į kitas kalbas, jų pristatymus užsienyje, rengia ne tik seminarus lietuvių literatūros

vertėjams, bet ir užsienio leidėjų vizitus Lietuvoje. Taigi informacija apie naujas knygas taip pat gaunama per kultūros institucijų bendradarbiavimą. Man atrodo, artėjame prie to, kad lietuvių literatūros leidyba Lenkijoje pamažu tampa labiau kryptinga, sisteminga.

O tai turi ir plusų, ir minusų. Sistemingumas padeda kurti „lietuvių literatūros kanoną užsieniui“, tarkim, savo Ričardą Gavelį turi tiek lenkai, tiek prancūzai, vokiečiai, latviai, suomiai, baltarusiai, na, ir visi anglakalbiai. O kai patys vertėjai siūlo tekstus, tai dažnai atspindi tų vertėjų asmeninius interesus, savitą skonį, emocinį santykį su tekstu. Lenkijoje pristatomos lietuvių literatūros įvairovė tampa didesnė. Taip susiklostė, kad kai kurie mano, kolegų ir kolegų parengti vertimai, nebūtinai iš „kanono“, buvo įvertinti, nominuoti premijoms už vertimus arba kitoms literatūrinėms premijoms. Taip lietuvių literatūros matomumas Lenkijoje šiek tiek padidėja, o tai skatina leidėjus leisti jos daugiau.

Atrodo, kol kas (bent kalbant apie poeziją) impulsas išleisti lietuvių poezijos knygą dažniausiai eina iš vertėjo. Tokiu būdu buvo paskelbti lenkiškai, pavyzdžiui, mano ir Alinos Kuzborskos išverstas Nijolės Miliauskaitės rinkinys „Uždraustas įeiti kambarys“, mano išversti Agnės Žagrakalytės rinkinys „Štai:“ ir Mariaus Buroko rinktinė „Čia gyveno Jona“, Zuzannos Mrozikowos išverstas Gintaro Bleizgio rinkinys „Jonas Krikštytojas“, Paulinos Ciuckos išversta Aušros Kaziliūnaitės rinktinė „Mano niekas“. Ir kiti... Tokiu būdu daugiausia skelbiami lietuvių poezijos vertimai lenkų žurnaluose.

O kartais leidėjas ir vertėja susitinka pusiaukelėje. Iš mano patirties: Birutės Jonuškaitės romanas „Maranta“, 2020 m. išleistas lenkiškai leidyklos „Pogranicze“, vėliau tos pačios leidyklos 2023 m. išleista Joannos Tabor ir mano sudaryta šiuolaikinės lietuvių poezijos rinktinė „Pauzy w milczeniu“: 31 autorius, 16 vertėjų. Arba ką tik pasirodęs Akvilinos Cicėnaitės „Anglų kalbos žodyno“ vertimas. Man patiko ši knyga ir pradėjau ją versti, tiesiog sau, be jokio garantuoto honoraro, buvau parengusi ištraukų, norėjau siūlyti žurnalams. Maždaug tuo pačiu laiku mane pasiekė žinia, kad „Marpress“ leidyklos atstovai, dalyvavę Vilniuje būtent seminare leidėjams, sužinojo, kad tokia knyga yra, svarsto ją išleisti. Galėjau jiems iš karto nusiųsti išverstą ištrauką, jie perskaitė, susižavėjo, susisiektė su autore, pasirašė sutartį visos knygos vertimui, vertimą parėmė Lietuvos kultūros institutas – ir štai knyga yra. Bet taip būna ne visada. Šiuo atžvilgiu gaila, kad Lietuvos kultūros institutas neberengia konkurso kūrinių ištraukų vertimams remti; tai (vertėjams) lengvino leidėjų ieškojimo procesą.

- Kiek yra vertėjų iš lietuvių kalbos? Kai buvau Varšuvoje, man iš tiesų padarė didelį įspūdį, kiek lietuvių autorių yra išversta, ir tai, kad net žemesnių kursų studentams, kurie dar tik mokosi kalbėti lietuviškai, galima dėstyti lietuvių literatūros kursą, nes yra pakankamai knygų, išverstų į lenkų kalbą. Ne tik „Anykščių šilelis“ ir „Metai“, bet ir nemažai šių dienų autorių, jau nekalbant apie svarbiausius XX amžiaus autorius.

- Sakyčiau, kad tai, visų pirma, yra vertėjų nuopelnas [šypsosi]. Bet žinoma, taip pat ir leidyklų, ir Lietuvos kultūros instituto, ir Lietuvos kultūros atašė Lenkijoje, ir bendrų lietuvių ir lenkų projektų. Kai pradėjau studijuoti, buvo gal trys keturi aktyvūs vertėjai. Kas dveji, treji metai paskelbdavo po vieną lietuvišką knygą. Dabar išeina kelios knygos per metus. Savo vertimus leidžia taip pat jau mūsų jaunesni kolegos – buvę studentai. Kiek iš viso šiuo metu aktyvių vertėjų? Ne taip lengva suskaičiuoti, tai priklauso nuo to, kaip suprantame „aktyvumą“. Bet, ilgai negalvodama, galėčiau išvardyti apie dvidešimt pavardžių. Pridėsiu, kad knygos – tai ne viskas. Anksčiau nemažai versdavome proginiams skaitymams, festivalių almanachams, po festivalio ar kitokio renginio tie tekstai dingdavo, nebuvo lengvai prieinami skaitytojams. Dabar, rodos, labiau stengiamės, kad tokie tekstai liktų kur nors, kad ir virtualioje erdvėje.

- O kaip vertimas tau padeda dėstyti ir kaip dėstymas tau padeda verstti?

- Jeigu rimtai, tai galvoju, kad tiek vertimas, tiek dėstymas yra susiję su vidinėmis savybėmis, tai yra sugebėjimas įsiklausyti į žmogų arba įsiskaityti į žmogų. Neįsivaizduoju savęs dėstančios autoritariniu arba biurokratišku būdu, kai man nerūpi, ką daro mano studentai, ko jiems reikia, kad tiesiog iš anksto paruoštą medžiagą išdėstau, patikrinu per egzaminą ir viskas. Taip pat ir verčiu. Turiu visada sužinoti viską, kas man yra prieinama: apie autorių, apie tekstą, apie kontekstus ir taip toliau, ir tai yra savižudybė. Gal gerai, kad taip nuolat peršokinėju nuo vieno amato prie kito, nors tai reiškia greitesnį jėgų išsekimą ir amžiną laiko stoką. Dar: etatinis darbas – tai finansinis stabilumas, sveikatos draudimas ir t. t. Jeigu tik versčiau, tikriausiai badaučiau.

- Kai negimtakalbis dėsto anglų kalbą, tai mums yra visiškai normalu, mes nekeliamo jokie klausimo, bet kai negimtakalbis dėsto lietuvių kalbą, vis tiek visiems keista. Iš tiesų žmonės labai mažai girdi, kad įvairiuose pasaulio universitetuose yra mokoma lietuvių kalbos kaip negimtosios, tai jiems net pats faktas būna keistas. Kaip estė ar vengrė gali mokyti lietuvių

kalbos, ką, negi ji taip išmoko gerai? Ar tu susiduri su šituo požiūriu?

- Kiek dažniau iš lietuvių pusės, Lenkijoje tai tikriausiai nieko nestebina. Juk toks dėstymas turi ir pranašumą. Būna, negimtakalbis sugeba aiškiau suvokti tam tikras struktūras, nes gimtakalbiui kartais nešauna į galvą, kad vienas kitas kalbos elementas besimokančiam išvis gali tapti problema. Gimtakalbiui juk viskas natūralu. Čia gal svarbu pabrėžti, kad Varšuvos universitete praktinę lietuvių kalbą dėstome poromis. Pusę kurso arba tam tikrą dalį kurso ar dalyko dėsto gimtakalbiai, o kitą dalį – negimtakalbiai, taip darome jau metų metus ir tai pasiteisina.

- Dar norėčiau pereiti prie kitos temos. Kiek Lenkijoje žinoma apie Lietuvą? Man atrodo, lenkai yra viena iš tų tautų, kurie žino, kad Lietuvos sostinė Vilnius, ne Ryga?

- Atrodo, kad lenkai seniai nebepainioja sostinių, bet kartais nelabai aiškiai skiria, kur baigiasi Lietuva, o kur prasideda Latvija. Džiugina tai, kad vis daugiau lenkų parsiveža puikių prisiminimų iš turistinių kelionių po Lietuvą ir Latviją. Tokių normalių, atostogiškų išpūdžių, kad lietuviai visai draugiški, maistas skanus, gamta graži, dailus tas Kauno modernizmas. Kad jiems Lietuva – šalis, kurią verta pažinti dėl jos pačios. Yra tam tikrų sričių specialistų, kurie apie Lietuvą privalo kai ką žinoti. Yra tokių, kurie tiesiog domisi, kas pas kaimynus, ypač nuo Rusijos karo Ukrainoje pradžios. Yra tokių, kurie mato Lietuvą per giminės istorijų prizmę. Yra tokių, kuriems Lietuva – tai Vilnius: Aušros vartai, Dievo Gailestingumo šventovė, Rasų kapinės, o jei užtenka laiko, tai net į Trakus užsuks. Yra tokių, kurie kasmet lankosi festivalyje „Vilnius Gdanske“. Yra nuostabių, pašėlusių geriausia šio žodžio prasme, Lietuvą ir Lenkiją jungiančių tiltų statytojų, kaip istorikas, poetas, ilgametis Kadzidlo seniūnijos pirmininkas Dariusz Łukaszewski [*tarti* Darjuš Lukaševski].

Bet apskritai dauguma žino nedaug. O jeigu jau pasitaiko koks žmogus, kuris yra kaip nors susijęs su Lietuva, sakykime, dėsto lietuvių kalbą arba verčia knygas, tai tas nabagėlis būna klausiamas visokiausių keblių klausimų. Tokių, kurie nuolat grįžta, nors arba jau šimtą kartų atsakyti, arba aišku, kad vieno teisingo atsakymo nėra, arba patys klausimai yra suformuluoti taip, kad kaitintų emocijas ir stiprintų tarpusavio nepasitikėjimą, perimti iš skandalus mėgstančios žiniasklaidos. Yra tokių amžinų temų. Jų svoris nevienodas. Pavyzdžiui, ar Mickevičius buvo lenkas, lietuvis ar baltarusis? Kodėl lietuviams būtina reikėjo savo valstybės, ar negalėjo

nedaryti problemos ir likti prie mūsų? Kodėl dabar skriaudžia lenkus? Ar lietuvių mentalitetas sovietiškas? Kodėl lietuviai nenori vartoti lenkiškų raidžių užrašydami pavardes? Kaip keista, lietuvių abėcėlė tikrai lotyniška? Ar lietuvių kalba labai panaši į estų? Kas su tais šaltibarščiais? Ir taip toliau.

Aš paprastai pradedu atsakinėti diplomatiškai: reikia žinoti daugiau faktų, bendresnį foną, atskirti tai, kas buvo, nuo to, kas yra, gerbti žodžių reikšmes, nepasiduoti manipuliacijoms. Bandau pasakyti, kad nesu viso ko specialistė, tai, ką tikrai žinau, tai faktas A, faktas B, faktas C, o D – tai mano interpretacija, patirtis ar intuicija. Žinoma, tai nėra labai patrauklu. Bet iš tiesų: ką aš išmanau apie energetiką, politikos užkulius, ekonomikos pinkles? Siaubas, painioju Eurovizijos žvaigždes. Semiوسي žinių iš ten, iš kur gali jų semtis bet kas, kas moka kalbą.

Bet vis tiek neatsakyti nedera, nes, viena, net tokios ribotos žinios – tai daugiau, nei žino statistinis lenkas, antra, daug kas klausia nuoširdžiai, tai yra tikrai nori sužinoti, ir reikia bent stengtis padėti rasti informaciją, trečia, kartais tokie klausimai – tik įžanga į visai nepiktybišką dalijimąsi patirtimi, išsipasavojimą. O informacija, kad Lietuvoje jau leido rašyti pavardes, iki daugumos lenkų dar neatėjo. Yra šansų, kad ateis. Neseniai Lenkijoje buvo išleistos dvi svarbios knygos apie Lietuvą – Tomo Venclovos „Lietuvos istorija“ (lenkiškai „Litwa ojczyzna moja“, vertė Beata Kalęba) ir Dominiko Wilczewsko „Litwa po litewsku“. Jos dabar pristatomos, sulaukia atsiliepimų, šia proga vyksta diskusijos, pokalbiai.

- O nėra taip, kad tu visą laiką dirbi Lietuvos ambasadore - ir savo asmeniniame gyvenime, ir savo darbinėje veikloje, nes tiek versdama, tiek dėstydam, tiek su draugėmis gerdama kavą visą laiką atstovauji Lietuvai?

- Nelabai mėgstu didelius žodžius. Aišku, kartais svarbu pasakyti viešai arba bent sau: „Taip, išeina, kad tai panašu į misiją“, jeigu daugiau negu pusę tavo gyvenimo arba daugiau negu pusę tavo paros užima darbas, susijęs su Lietuva, Lietuvos labui, tai gal tu ir dirbi ambasadore. BET. Tik Lietuva turi teisę paskirti, kas jai atstovaus. Taigi, manau, kad iš mano pusės būtų įžūlu pareikšti, neva aš nuo šiol imsiu ir dar ambasadoriausiu. Be to, kad ir visa širdimi prie Lietuvos ir lietuvių, esu ir būsiu lenkė. Vadinasi, neaiški būtybė [juokiasi].

- Po tokių rimtų temų pasikalbėjime paprasčiau. Koks lietuviškas žodis tau gražiausias? Sunkiausias? Įdomiausias? Keisčiausias?

- Gražiausias - vaivorykštė, nes tai - Vaivos rykštė. Tai - žodis tiltas, kuris tarsi sujungia dabartį su praeitimi ir ateitimi, orus su mitologija. Jis skatina vaizduotę, kai matai vaivorykštę, iš karto pradedi galvoti, kas yra ta Vaiva ir kam jai reikalinga rykštė? Plius ji nejučia gali transformuoti į „laumės juostą“. Be to, tai puikus pratimas mokytis tarties, nes kirtis yra ne priešpaskutiniame skiemenyje kaip lenkų kalboje, yra „ė“, yra „ai“, yra įtemptas „o“, yra „y“, kuris nėra lenkiškas „y“. Yra daug keblių momentų, kur turi šansų suklysti, tai yra įsiminti šį žodį. Kalbu kaip dėstytoja. [Juokiasi.]

- Reikia pasistengti ištarti.

- Tikrai taip. Kalbant apie įdomius žodžius - stebiu „Metų žodžio“ ir „Metų posakio“ rinkimus. Nuo pat pradžių, net nuo ankstesnių tokio tipo iniciatyvų, kai gražiausiu lietuvišku žodžiu buvo išrinktas „ačiū“. Mane labai žavi lietuvių kūrybingumas, kuris atsiskleidžia per kalbą, tiek per naujadarus, tiek per ilgesnius pasisakymus, tiek per skolinių akrobatiką. Man atrodo, kad žodžiuose ir posakiuose, kurie patenka į rinkimų finalą, galima išvelgti tokią ypatybę, kuri nėra plačiai siejama su lietuviais - žaismingumą, humoro jausmą. Žinome tokį stereotipą: žmonės Lietuvoje yra santūrūs, jie daug nesišypso, ypač viešumoje. O tokie posakiai kaip „laikausi kaip Gedimino kalnas“ rodo polinkį į man artimą juodąjį humorą ir kartu - autentišką santykį su kalba. Keistų žodžių man jau nebėra lietuvių kalboje, net jei prireikia pastangų atsekti reikšmės ar kilmę, visi savaip savi.

- Labai ačiū už interviu, buvo įdomu ir smagu pasikalbėti!

Tado Žvirinskio ir Agnieszkos Emilios Rembiałkowskos asmeninio archyvo nuotraukos.

Straipsnių ciklas „Lietuvių kalbos naujovės ir įdomybės“. Straipsnį rėmė Valstybinė lietuvių kalbos komisija.

Jei norėtumėte publikuoti visą straipsnį ar jo dalį, prašom nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.